

Národ a nacionalismus

*...žádná jiná vize nepoznamenala tak hluboce
mapu světa a naše chápání identity.*

Anthony D. Smith (1979)

Paradox: Zanedbávané téma

Myšlenka národa tak hluboce pronikla společenskými vědami, že tento koncept byl považován za něco neproblematického, co není potřeba studovat.

Michael Billig: **Banální nacionalismus**

Nacionalistické praktiky jsou hluboce zakořeněny v moderních společnostech.

Součástí každodenního života.

Národ je pro nás „vyvěšován“ každý den: vlajka, hymna, měna, svátky, hranice...

„my“ a „oni“, domácí a zahraniční zprávy

... zdá se, že dnešní lidé si s sebou ve svých každodenních životech nesou kus psychologického mechanismu, nazývaného „národní identita“. Tato část psychologické výbavy je jako mobilní telefon: většinu času leží tiše. Náhle se však objeví krize; volá prezident; přístroj zvoní; občan odpovídá. Spojení zajišťuje vlastenecká identita.

Michael Billig (1995)

IDEOLOGIE

HISTORIE

PRAXE

TEORIE

Význam slova nacionalismus:

- ✱ proces formování národa
- ✱ vědomí příslušnosti k národu
- ✱ jazyk a symbolismus národa
- ✱ sociální a politické hnutí
- ✱ ideologie a/nebo doktrína národa

Teritorialita

Benedict Anderson (1986):

Národy nejen jednoduše zaujímají prostor (území) jako jiné společenské instituce a organizace; vyžadují **vztah** k **určité** geografické lokalitě. Tuto vlastnost sdílí s moderním suverénním státem.

Tuto sdílenou teritorialitu vyjadřuje koncept **národního státu** (*nation—state*).

Peter J. Taylor: národní stát je sférou *ideologie*, oddělující „*zkušenost*“ od „*reality*“.

Protikladné interpretace

Proč je existence národů považována za samozřejmou?

Proč se národy zdají být přirozené jako příbuzenské skupiny?

- **Primordialistická (nacionalistická) interpretace**
- **Modernistická interpretace**

Primordialisté:

- * Všichni patříme k některému národu.
- * Národ si nevybíráme – narodíme se v něm.
nasci = být zrozen
- * Evoluční pohled: dnešní národy se vyvinuly z minulých kmenů. Příslušníci národa jsou vázáni genetickým příbuzenstvím.

H. de Blij: etnické komunity se vynořily z prehistorie a vstoupily do historie jako základní jednotky lidstva.

- * Národy jsou přirozené a věčné.
- * Národy existovaly vždy, i když se vždy neprojevovaly tak výrazně jako v poslední době.
- * Je „přirozené“, že si lidé přejí žít se svými soukmenovci.

Modernisté

Jaká je vazba mezi etnickými komunitami a moderními národy?

Anthony D. Smith (1982): národy jsou formou etnické komunity, která spojuje kulturní identitu s politickými požadavky.

John Breuilly (1993): Dante neviděl žádný důvod pro politické sjednocení lidí mluvících italsky.

Národ - kulturní jev

Vláda - politický jev.

Proč by měly být navzájem spojeny?

Modernisté

Základním rysem moderního národa a všeho s ním spojeného je právě to, že je moderní.

Eric Hobsbawm (1990)

A.D. Smith: Nacionalismus je historicky nedávný jev, který vytvořil jedinečné a neobyčejně silné spojení mezi politikou a kulturou.

„principle of nationality“ – každý národ má právo mít svůj vlastní stát.

objevuje se poprvé v 18. století

„nacionalismus“ – poprvé použil **J. G. Herder** roku 1774 (do poloviny 19. stol. nepoužíváno)

Vznik národa

Odlišnost od starších (předmoderních) forem identity: obrací se k *lidu* (*the people*)

Objevuje se v *racionalismu* 18. století.

Zpochybnění osoby vladaře jako zdroje státní suverenity: suverenita vychází z lidu.

We the people ...

(**Ústava USA, 1787**)

Vznik národa – francouzská revoluce

Myšlenka národa jako politické jednotky v centru **francouzské revoluce**
... la grande nation

Klíčové principy:

✱ Národ byl definován na základě **jazyka**

Vytvořena nová forma francouzštiny.

Vládní dokumenty nepřekládány.

... jazyk nahradil krále na místě symbolu francouzské jednoty

Billington (1980)

✱ Vytvořeno **spojení mezi národem a územím**

Přenesení představy panovníkova těla na „tělo národa“ (obsazení území = amputace končetiny)

Ústava 1793: zákaz uzavřít mír s mocností okupující část území Francie.

Oltáře vlasti: „*Občan je zrozen, žije a umírá pro vlast*“

Historie národa

... Špatné čtení historie je součástí vytváření národa.

Erik Hobsbawm (1990)

Historie je pro vznik národa stejně důležitá jako kultura a území.

Potřeba vytvořit spojení s minulostí („rodokmen“ národa).

- ✱ Výročí *Maďarsko 1896, Švýcarsko 1891, Polsko 1966...*
- ✱ Kontinuální příběh (od počátků historie po současnost)
- ✱ Několik symbolických „živých obrazů“ *Vilém Tell, Jana z Arku...*

Benedict Anderson (1986):

„každá národní historie je pestrou směsí faktů, pověstí a fikce“

Vytváření tradice: skotské kilty

Vytváření tradice (Trevor-Roper 1983):

1. Vytvoření specifické kultury keltského Skotska

*epická báseň **Ossian***

2. Vytvoření nové tradice skotské Vysočiny

vzory tartanů – importovány z Nizozemí v 16. století

kilty – „vynález“ anglického tkalce roku 1717. Používány v armádě a při práci v lese.

Vzory tartanů odlišovaly pluky v britské armádě.

Romantické hnutí 1820 *Celtic Society (Edinburgh)*

3. Přijetí horalské tradice obyvateli nížiny

Vestiarium Scotium (1842): každý středověký klan měl svůj vlastní

vzor tartanu

Poetické krajiny

- * typická „národní“ krajina
- * posvátná místa
- * pomníky
 - alternativní interpretace

Zlatý věk

Thomas Nairn: Nacionalismus je moderní Janus

Různé historie/krajiny vyhovují různým
současnostem

Doktrína nacionalismu

Osobně nemám nic proti Arabům. Není pravda, že my v hnutí Kach nenávidíme Arabů. My máme rádi Židy. Arabové pro nás představují nebezpečí. I kdyby to byli Číňané, bojoval bych proti nim také. Kdybych byl na místě Arabů, dělal bych totéž, co oni. Je přirozené, že podporují OOP, je to organizace usilující o jejich osvobození. Chápu to. Ale nenechám je přece zabíjet Židy.

člen ozbrojené civilní stráže hnutí Kach

(Taylor, 2000: 198)

Doktrína nacionalismu

A1 Svět je tvořen mozaikou národů.

A2 Světový řád a harmonie závisí na vyjádření této mozaiky v systému svobodných národních států.

B1 Národy jsou přirozenými jednotkami společnosti.

B2 Národy jsou kulturně homogenní. Homogenita je založena na společném původu a/nebo historii.

B3 Každý národ potřebuje svůj vlastní suverénní stát pro opravdové vyjádření své kultury.

B4 Všechny národy (spíše než státy) mají nezadatelné právo na území.

C1 Každý jednotlivec musí příslušet k některému národu.

C2 Primární loajalita člověka patří národu.

C3 Člověk může dosáhnout skutečnou svobodu pouze skrze národ.

Sekundární teorie

Vedle společné ideologie je každý nacionalismus založen na partikularismu.

A.D. Smith: sekundární teorie nacionalismu

Př.: Rysy americké společnosti (Watson, 1970):

- láska k novotám
- blízkost k přírodě
- svoboda pohybu
- mísení kultur
- individualismus
- osudovost (sense of destiny)
- násilí
- člověk jako celek

Nacionalismus je založen na sérii mýtů, vyjádřených v sekundárních teoriích:

- mýty o vzniku národa
- slavná období
- role národa ve světové historii

Specifické teorie jsou v zásadě historické.

Typologie nacionalismu

✧ **Proto-nacionalismus**

Stát předcházet vzniku národa

Anglie, Francie, Švédsko, Nizozemí, Portugalsko

✧ **Sjednocovací nacionalismus**

Německo, Itálie

✧ **Separatistický nacionalismus**

Řecko, Norsko, Polsko, Rumunsko ...

✧ **Osvobozovací nacionalismus**

„národně“-osvobozovací hnutí

USA, Venezuela, Vietnam ...

✧ **Nacionalismus obnovy**

Persie, Turecko, Japonsko, Čína, Izrael

Nacionalismus v praxi

K dispozici různým stranám politického spektra

✱ Pozitivní síla: osvobozující hnutí

✱ Negativní síla: nástroj represe

1. světová válka: potlačení nacionalismu

2. světová válka: vyjádření nacionalismu

Transformace nacionalismu

19. století: fr. revoluce poražena, ale ideologie národa zůstala
Úspěšná tam, kde nebyly dotčeny zájmy mocností:

Řecko 1821, Belgie 1830, Rumunsko 1859

Giuseppe Mazzini: mladoitalská společnost (1831)

- ✱ Národy jsou „organické jednotky“, není důvod ke konfliktu mezi nimi.
- ✱ Síla potřeba jen k odstranění starého uspořádání

Transformace: a) nástroj státní moci (Bismark)

b) součást imperiální politiky

pojem „nacionalismus“ – označení nové agresivní politiky

Transformace nacionalismu

Dvě tradice:

✱ „Národní sebeurčení“

idealistická tradice

- hnutí prosazující sebeurčení
- sjednocující různé sociální, politické a náboženské zájmy

✱ Národní determinismus

tradice *realpolitik*

prosazování uniformity

„občanské náboženství“

... předurčoval, jak lidé vidí svět a svoje místo v něm

Moose 1993

Národní sebeurčení v praxi

Zeptejte se „lidu“: plebiscit

1919 – 1921: šest plebiscitních území

4 metody hodnocení výsledků

- A) *Šoproň*
- B) *Šlesvicko, Korutany*
- C) *Olštyn, Malbork*
- D) *Horní Slezsko*

Kdo se může zúčastnit?

Proč lidé většinou hlasovali pro stát, který území dříve kontroloval?

Národní determinismus

Příklad:

✱ Jovan Cvijič: národnostní mapy Balkánu

- ◆ 1906: Slované
- ◆ 1909: Makedo-Slované
- ◆ 1913: územní expanze
- ◆ 1918: Srbové a Makedo-Slované

(a) 1906

(b) 1909

(c) 1913

(d) 1918

Teorie nacionalismu

- ✧ **Ernst Gellner** (1964) *Národy a nacionalismus*
- ✧ **Tom Nair** (1977) *The Break-up of Britain*
- ✧ **Benedict Anderson** (1983) *Imagined Communities*
- ✧ **Eric Hobsbawm** (1990) *Nations and Nationalism since 1780*
- ✧ **Anthony D. Smith** (1986) *The Ethnic Origins of Nations*
- ✧ (1991) *National Identity*
- ✧ **John Breuilly** (1985) *Nationalism and the State*
- ✧ **Charles Tilly** (1975) *The Formation of Nation States in Western Europe*
- ✧ **John Blaut** (1987) *The National Question*

Okruhy debaty

A - Definice – co je to národ?

B - Kdy národy vznikly?

C - Jak se národy (a nacionalismus) vyvíjely
(modernistická škola)?

D - Nacionalismus mimo Evropu: vyvinul se
autonomně nebo jde o jeho šíření z místa vzniku
v Evropě?

Nacionalistický pohled

- ✱ Národy existovaly vždy. Jsou součástí přirozeného uspořádání společnosti, přirození a věčné.
- ✱ Zdůraznění etnických vazeb (rodu, kmene): Lidstvo je geneticky rozděleno na skupiny se společnými předky.
- ✱ Úkolem nacionalistů je připomínat svým soukmenovcům společnou slavnou minulost a tak obnovit a oživit slávu národa.

Perennialisté

- ✱ Národy jsou věčné. Formy národa se mohou měnit a jednotlivé národy mohou zaniknout, ale existence národní identity je neměnná.
- ✱ Národ však není součástí přirozeného uspořádání, každý si tedy může vybrat svůj vlastní národ; další generace mohou přidat něco nového ke svým etnickým základům.
- ✱ Úkolem nacionalistů je objevit a zhodnotit zapomenutou minulost s cílem zlepšit současnost.

Modernisté

- ✱ Národ je moderní jev.
- ✱ Předmoderní historie není příliš podstatná. Národ je produktem nacionalistických ideologií, které jsou samy projevem moderní společnosti.
- ✱ Nacionalisté mohou použít etnické dědictví, ale budování národa musí být založeno na jiných zdrojích než etnická minulost. Existence národa je spojena s určitou etapou historie.

Postmodernisté

- ✱ Národy jsou moderní. Avšak nacionalisté, kteří chtějí šířit představu národa, mohou volně užívat prvků etnické (předmoderní) minulosti všude tam, kde to může odpovídat současným potřebám.
- ✱ Současnost vytváří vlastní představu minulosti.
- ✱ Nacionalističtí intelektuálové volně vybírají, vymýšlí a mísí tradice ve své snaze vytvořit "představované" (*imagined*) politické společenství.

Miroslav Hroch

- * Národ samozřejmě není věčná kategorie, ale výsledek dlouhého a komplikovaného procesu historického vývoje v Evropě.
- * Národ – je velká sociální skupina, integrovaná ne jedním, ale kombinací *několika druhů objektivních vztahů* (ekonomické, politické, lingvistické, kulturní, náboženské, geografické, historické), a *jejich subjektivní reflexí v kolektivním vědomí*. Řada z těchto vztahů je *vzájemně zastupitelná* – některé hrají klíčovou roli při utváření jednoho národa, ale mají jen doplňkový význam v případě jiného. Avšak tři z těchto vazeb jsou nenahraditelné:
 - * (1) "*Paměť*" *společné minulosti*, chápána jako "osud" skupiny
 - * (2) Hustá síť jazykových a kulturních vazeb umožňující vyšší stupeň sociální komunikace uvnitř skupiny než mimo skupinu
 - * (3) Vnímání *rovnosti všech členů* skupiny uspořádané jako občanská společnost

Agrární (předmoderní) společnost

- ✘ Existoval stát (i když nebyl univerzálně rozšířen)
- ✘ Existovalo písmo a snahy o kodifikaci jazyka.

Přesto se nacionalismus neobjevuje. Proč?

- stabilní technologie (není myslitelné radikální zvýšení produkce; hrozba hladu). Malthusiánství.
- hierarchická organizace společnosti; každá vrstva si střeží privilegia; rolníci segregováni do vesnic
- omezená sociální mobilita
- hodnotový systém: nerovnostářský (zveličování nerovnosti, skrývání sociální mobility)
- podpora kulturní diference; je důležité, aby společenská hierarchie byla viditelná
- role kultury: zviditelnit hierarchický statusový systém
- podobnost kultury nevytváří politické pouto; kulturní rozdíly vyjadřují sociální komplementaritu a vzájemnou závislost

Industriální společnost

Dva hlavní principy politické legitimacy:

1. ekonomický růst
2. nacionalismus

Důsledek (orientace na růst): pronikavá sociální mobilita.

- ◆ hodnotový systém: rovnostářský;
- ◆ jsme rovnostářští proto, že jsme mobilní (meritokracie)
- ◆ rozdíly souvisejí s vykonávanou funkcí a výší konta, ale nepronikají do duše; sociální rozdíly nejsou stvrzeny právem nebo rituálem
- ◆ atomizovaná společnost (vztah ke společnosti přímo, ne skrze členství v podskupině)
- ◆ sémantická povaha práce (manipulace s informacemi, neosobní styk, bezkontextová sdělení). Univerzální gramotnost

Agrární vs. industriální společnost

✳ *Agrární společnost:*

- ◆ kultura zdůrazňuje složitý systém statusů
- ◆ neoznačuje politické jednotky

✳ *Industriální společnost:*

- ◆ mobilní a anonymní lidé sdílí tutéž vysokou kulturu (relativně očištěnou od vnitřních nuancí)
- ◆ stejnorodost kultury se stává politickým poutem
- ◆ zvládnutí dané vysoké kultury je předpokladem občanství

Je vznik nacionalismu nutný?

- ✳ ***Nacionalisté:*** nacionalismus je univerzální a proto nutný.
- ✳ ***Ellie Kedourie (1960):*** Nacionalismus je náhoda, do které nás uvrhlo osvícenství.
- ✳ ***Ernest Gellner:*** ani univerzální, ani nahodilý. Je to nutný důsledek určitých společenských poměrů. Tyto poměry však nejsou univerzální (*modernita*).

Stadia vývoje nacionalismu v Evropě

1. Politický systém Vídeňského kongresu

- Principy: dynastické zájmy, náboženství, mocenská rovnováha, tradiční místní instituce. Etnicita?
- Racionalizace státní správy, byrokracie, vzdělání

2. Věk iredentismu

- Politická mapa se příliš nezměnila, ale v oblasti ideologie vítězství nacionalismu. *Giuseppe Mazzini*.

3. Doba versailleská a wilsonovská

- Politické vítězství nacionalismu (sebeurčení)
- Princip sebeurčení uplatněn nerovnoměrně (neexistuje možnost nestranného uplatnění). Příklad: referenda

4. Etnické čistky

- Renan: zapomnění (Francie). Když není dost času?

5. Oslabení národního cítění

- teorie konvergence (fonetické vs. sémantické rozdíly)

Regionalizace vztahu státu a kultury

I. Západní Evropa

Španělsko, Portugalsko, Francie, Anglie

Stát existoval dříve než národ. Příklad nacionalismu nevyžadoval velké změny (*proto-nacionalismus*)

II. Itálie, Německo

Vysoká kultura dlouho před vznikem státu.

Nacionalismus sjednocení (liberální, neškodný)

III. Střední Evropa

Neexistoval ani národní stát, ani vysoká kultura.

Kultury musely být vytvořeny (19. stol.)

IV. Východní Evropa

Oblast, která prošla obdobím bolševismu

Zatím jen první dvě stadia

Je nacionalismus pozitivní nebo negativní?

✳ Většinou chápán negativně

- nacismus
- Jugoslávie
- etnické čištění
- exklusivistická ideologie

...nechtěný virus, šířící se z periferie a zasahující jádro

Chatterjee (1995)

✳ Patriotismus

- forma státního nebo oficiálního nacionalismu
- tato je považována za pozitivní

⇒ Paradox: Obrana existujících institucí – ano; snaha vytvořit nové - ne